

Tapaus Suominen

DEMARIN KULTTUURIOSASTON
RISTIRIIDAT JA RAJAT 1947-1997

Demarin kulttuuriostaston esimies Tapani Suominen irtisanottiin joulukuussa 1996. Taustalla olivat – työnantajan ilmoituksen mukaan – pitkään jatkuneet ristiriidat Suominen ja lehden johdon, lähinnä vt. päätoimittaja Risto Paanasen välillä. Lopullisena perusteena oli, että Suominen kieltäytyi vastaamasta myönteisesti suulliseen vaatimukseen, jossa hän sitoutui ”kunnioittamaan työnantajaansa”. (Mm. Kolanen 1996.)

Suominen torjui vaatimuksen työnantajan kunnioituksesta vastaamalla, ”eten voi luvata mitään tunteistani, mutta että tulen pyrkimään asialliseen yhteistyöhön”. Demarin hallitus perui irtisanomisen viikkoa myöhemmin. Suominen torjui kuitenkin tarjouksen työsuhteen palauttamisesta.

Tapaus sai näkyvää julkisuutta, jota vauhditti Suominen samanaikainen väitteily tohtoriksi Oslon yliopistossa. Pääkaupungin lehdistä Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat julkaisivat uutisen irtisanomisesta seuraavana päivänä (4.12.), Hufvudstadsbladet päivää myöhemmin. Demari sen sijaan ei uutisoanut tai kommentoinut tapahtumia lainkaan. Kätkeytyi asiaa kuitenkin sivusi Suominen kollega, kulttuuriostaston toimittaja Rolf Bamberg lehden Kirjavisa-palstalla toteamalla ironisesti Suominen saaneen tohtoriksi väittelystään ”kannustavia onnitteluja” (Demari 5.12.1996).

Monet näkivät Suominen kohtalossa osoituksen tavasta, jolla poliittinen sanomalehti rajoittaa toimittajansa itsenäisyyttä. Suomen Pen paheksui irtisanomista esimerkkinä ”sananvapauden kaventamisesta ja toimittajaan kohdistuneista jyrkistä toimenpiteistä”. Osa Demarin Tässä ajassa -osaston avustajista lopetti pettyneenä kokonaan yhteistyön lehden kanssa (mm. Papinniemi 1996).

Risto Kolasen (1996) mukaan kiista ei koskenut kulttuuriostaston sisältöä vaan johtui lähinnä tulehtuneista henkilösuhteista ja arvovalta-asetelmista. Mutta oliko loppujen lopuksi kyse vain vääränlaisista henkilökemioista, vai sittenkin astetta isommista asioista: toimittajan ’vapausasteiden’ rajoista ja kulttuuriostaston asemasta poliittisessa sanomalehdessä yleensä?

Tapauksen taustaa

Yhteentörmäykset kulttuuriostaston ja poliittisesti sitoutuneen lehden johdon välillä eivät ole harvinaisia, eivät myöskään 102-vuotiaan Työmies-Suomen Sosialidemokraatti-Demarin historiassa. Kulttuuriostaston itsenäisyys ja kulttuuriaineistolle asetetut ideologiset sidonnaisuudet ovat kuitenkin eri aikoina vaihdelleet huomattavasti (vrt. Hurri 1993). Tarkastelen tässä Suomen Sosialidemokraatti-Demarin tilannetta vuosina 1947-97, lähinnä Tapani Suominen neljän lähimmän edeltäjän kokemusten valossa. Kaikki myöhemmin siteeratut haastatte-

lut liittyvät väitöskirjatutkimukseeni (Hurri 1993).

Suomen Sosialidemokraatin taideosasto muotoutui toimituksellisenä yksikkönä noin vuoden 1947 paikkeilla, jolloin Eugen Terttula tuli osaston toimittajaksi. Hänen seuraajansa Aarne Laurilan kaudella (1951-62) taidesivu oli ajalle tyypillinen esteettispainotteinen arvosteluosasto, jonka valintoihin politiikka vaikutti "vain harvinaisina yksittäistapauksina". Laurila itse liittyi SDP:n jäseneksi vasta lehdestä lähdettyään. Tuolloinen päätoimittaja Atte Pohjanmaa oli Laurilan mukaan hyvin avarakatseinen, eikä asettanut mitään pakotteita tai antanut kehoituksia esimerkiksi avustajien valinnassa. (Laurila 1987).

Arvo Salon mukaan lehteä leimasi hänen aikanaan (1962-65) "aksiomaattinen antikommunismi", joka ei kuitenkaan päässyt ohjaamaan kulttuuriosastoa ja sen toimitusperiaatteita: "Periaatteessa seinät olivat leveällä ja katto korkealla, mitään poliittista hengenhaistamista ei esiintynyt." Useimmat avustajat olivat jäsenkirjattomia ja leimautumattomia. "Jos niiden joukossa oli vasemmistolainen, ei häntä ainakaan vasemmistolaisuuden takia suljettu ulos." (Salo 1988).

Osaston itsenäisyyttä lisäsi osaltaan se, että Salolla oli SDP:ssä vankka asema kansanedustajana ja puolueen vanhoillisemman "leskisläisen" siiven edustajana: "Tätä on tietysti tulkittava sitä taustaa vastaan, että minä olin näkyvä sosialidemokraattinen poliittinen osallistuja silloin." (Em.)

Salon seuraaja Pentti Saaritsa (1965-67) sen sijaan joutui ideologiseen ristiriitaan lehden johdon kanssa; häntä epäiltiin "kommunistiksi" tai ainakin selvästi "vasemmistolaisemmaksi kuin lehti". Sitoutumaton Saaritsa ei myöskään liittynyt puolueen jäseneksi, vaikka Sos.dem. Sanomalehtimiesliiton jäsenyyttä ryhdyttiin loppuaikoina selkeästi vaatimaan. Arvokonflikti johti Saaritsan mukaan osittaiseen itsesensuuriin ja sai hänet lopulta lähtemään lehdestä vapaaehtoisesti. (Saaritsa 1987; ks. myös Hurri 1993, 153-156).

Risto Hannula (1967-96) tuli Saaritsan tilalle erottuaan sitä ennen näkyvästi ideologisista syistä kokoomuslehti Uuden Suomen kulttuuritoimittajan paikalta (Hannula 1984; ks. myös Hurri 1993, 161-166). Hannulan lähes 30-vuotisella toimittajakaudella ideologiset sidonnaisuudet vaihtelivat huomattavasti. 1960- ja 80-luvuilla aatteellinen liikkumavara oli suhteellisen suuri. Tiiviimmillään poliittinen kontrolli taas oli 1970-luvulla, jolloin yksittäinen kirja- tai teatteriarvostelu saattoi synnyttää lehden johdossa hyvinkin kärjistettyjä reaktioita.

Keskusteleva kulttuurilehti vai poliittinen uutislehti?

Tapani Suominen (s. 1947) tuli lehteen vuonna 1984, aluksi erikoistoimittajaksi ja toimituspäälliköksi. Syksyllä 1992 Demari uudisti organisaatiotaan. Kulttuuriai-

neisto keskitettiin kerran viikossa ilmestyväksi Tässä ajassa -nimiseksi, keskimäärin 8-sivuiseksi kokonaisuudeksi, josta osaston esimieheksi siirtynyt Suominen sai "oman hiekkalaatikkonsa" (Nordisk... 1995, 33). Tavoitena oli tehdä kulttuurista Demarin "lippulaiva" ja Tässä ajassa -sivuista vastapaino ennen kaikkea Helsingin Sanomien monopolille (Tuominen 1993).

Demari on määritelmänsä mukaisesti "poliittinen uutislehti". Tässä ajassa -osasto taas mainosti olevansa "keskusteleva kulttuurilehti", joka piti sisällään "ilmiöitä, taustaa ja debattia". Suominen myönsi, että ajatus poliittisen uutislehden ja keskustelevan kulttuurilehden yhdistämisestä saattoi vaikuttaa oudolta ja hirtti häntä itseäänkin. Lukijoiden reaktiot taas olivat vaihdelleet innostuneesta ylistyksestä happamaan murinaan.

Suominen julkaisi eräänlaisen ohjelmajulistuksensa 9. marraskuussa 1995 ja pani jutun otsikoksi "Vapaamielisyys kyyhmy". Siinä hän pohti, onko "vapaa-mielinen, omaa elämäänsä elävä kulttuuriosasto poliittisessa lehdessä" ylipäänsä mahdollinen ja sanoutui irti puoluesidonnaisesta kulttuurikäsitelmästä. "Jos ei ole esiteltävissä mitään 'sosialidemokraattista kulttuuria', niin miksi pitäisi tuhlaata veronmaksajien tai työväenliikkeen varoja 'sosialidemokraattisten' kulttuurisivujen rahoittamiseen, olemattomaan?"

Suominen lainasi kirjailija Matti Paavilaisen puheenvuoroa vuodelta 1967, jonka mukaan "kulttuuriosaston ihannetila on olla vapaamielisyys kyyhmyä lehdessä". "Kriittisen, monipuolisen ja moniarvoisen kansalaiskeskustelun luulisi olevan sosiaalidemokraateille itseisarvo", Suominen katsoi.

"Lehtemme erään fraktion sairast motivaatiot"

Ajan mittaan poliittisen uutislehden ja keskustelevan kulttuurilehden yhdistelmä osoittautui ongelmalliseksi. Yhteensovittamista saattoi haitata se, että Suominen omista pääkirjoituksissaan usein arvosteli terävästi sekä SDP:n johtoa – esimerkiksi pääministeri Paavo Lipposta ja hallintoministeri Jouni Backmania – että kansainvälistä sosiaalidemokratiaa.

Maaliskuussa 1995 Demarissa syntyi työtaistelutilanne, kun lehden johto horjuvan talouden vuoksi antoi ennakkovaroituksen irtisanomisista. Konflikti kärjistyi toimituksen ulosmarssiin, ja päätoimittaja jäi yksin tekemään lehteä luottamusmiehen kanssa.

Samalla viikolla (30.3) Suominen julkaisi lehden talousjohtoa voimakkaasti kritisoivan kulttuuriosaston pääkirjoituksen. Hän arvosteli kyvyttömiä työväenliikkeen toimitusjohtajia, joilla "on yleensä rautainen kokemus mm. sosialidemokratiasta ja erilaisista konkurseista". Kirjoituksen otsikko ("Jo riittää!") viittasi ironisesti SDP:n vuoden 1947 samannimiseen propagandakampanjaan, jonka pääkohteena olivat SKDL ja kommunistien väitetyt laittomuudet.

Jutun tulkittiin tarkoittavan SDP:n vaikutusvaltaista emineenssiä, hallintopäällikkö Maunu Ihalaista, joka tuolloin jäi pois Demarin hallinnosta (Kolanen 1996). Kärjekäs kannanotto ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin – ilmeisesti, koska lehden johto päätoimittajaa myöten hiljaisesti hyväksyi toimittajien protestin ja jakoi Suomen mielipiteet.

Kaikki Demarin sisällä eivät kuitenkaan sulattaneet jatkuvaa omiin kohdistuvaa kritiikkiä. Syyskuun 26. päivä 1996 Suominen julkaisi väitöskirjaansa liittyen aukeaman mittaisen juttukokonaisuuden tiedustelu- ja salakuuntelutoiminnasta, johon Norjan sosialidemokraattinen työväenpuolue oli sotkeutunut vuosina 1947-87 yhdessä turvallisuuspoliisin ja ay-liikkeen kanssa.

Juttuun liittyi runomuotoinen, Eino Leinon Rääkkö Räähkää mukaileva kulttuuriosaston pääkirjoitus. Siinä Suominen rinnasti vakoilutoiminnasta päävastuussa olleen työväenpuolueen puoluesihteerin Haakon Lien USA:n kommunistioi-

keudenkäyntien organisoijaan senaattori Joseph McCarthyyn ja Stalinin puhdistuksia johtaneeseen Lavrenti Berijaan.

Demarin kolumnisti ja entinen päätoimittaja Aimo Kairamo reagoi kirjoitukseen omalla palstallaan seuraavana päivänä. Kairamon mukaan artikkeli oli "lehtemme erään fraktion hyvin mutta sairaasti motivoitujen ponnistusten tulos". Hän kysyi myös ivallisesti, mikä teki Suomisen "älymystöläisestä" paljastuksesta "nyt juuri yleisesti ajankohtaisen täällä Suomessa".

Kairamon mielipide oli tuskin syynä Suomisen irtisanomiseen paria kuukautta myöhemmin. Yhteentörmäykset 'toisinajattelevan' kulttuuriosaston ja enemmän puolueen 'virallista linjaa' edustavan pakinoitsija-kolumnistin välillä eivät vuosina 1945-80 kuitenkaan olleet harvinaisia enempää oikeisto- kuin vasemmistolehdisäkään (vrt. Hurri 1993). Suomisen edeltäjästä Pentti Saaritsa joutui vastaavaan arvokonfliktiin SSd:n silloisen kolumnistin Simo Juntusen, nimimerkki Simpan kanssa (Saaritsa 1987; ks. myös Hurri 1993, 153-155). Vielä useita vuosia Saaritsan lehdestä lähdön jälkeen Juntunen esitti hänet kolumnissaan (27.11.1971) yhtenä niistä "soluttautujista", joka SKP:n toimesta olivat hankkiutuneet SDP:n pariin "värväämään meikäläisiä kommunisteiksi".

Linjaerot kulttuuriosaston ja pääkirjoitussivun tai kolumnien välillä näyttäytyvät yleensä aikoina, jolloin poliittiset ristiriidat yhteiskunnassa muutenkin kärjistyvät (Hurri 1993). Tyypillistä näille ristiriidoille on, että 'toisinajatteleva' osapuoli usein kuvataan "fraktioksi" tai poliittisen vastapuolen "värvääjäksi", jonka motiivina on vain lehden ja sitä julkaisevan puolueen vahingoittaminen.

"Mitä tällainen juttu työväenlehdessä tekee?"

Aatteellisen rajanvedon lisäksi poliittisen uutislehden on otettava kantaa kulttuurijournalismin – laajemmin kaikkien erikoisosastojen – yleiseen ongelmaan: kenelle jutut kirjoitetaan? (Kohderyhmien rajauksesta eri aikoina ks. Hurri 1993, 260-63). Suppean erityisyleisön ja laajan lukijakunnan välinen ristiriita korostuu lehdessä, jonka lukijakunta on keskimääräistä vähemmän koulutettua ja kenties luonnostaan vieroksuu 'akateemista elitismiä' ja 'korkeakulttuurista' aineistoa siinänsä.

Aarne Laurilan mukaan SSd:n kirjoittajilla oli 1940- ja 50-luvuilla tavoitteena suhteellisen helppolukuinen kieli: "Tarkoittaa, että yritettiin välttää kovin oppinutta ilmaisua, runsaita sivistyssanoja ja niin edelleen". "Ainakin piti pyrkiä siihen, että ilman korkeakoulukoulutustakin jutun pystyy lukemaan. Olihan lukijakuntakin erilainen, sekä sosiaaliselta taustaltaan että koulutukseltaan kuin Uuden Suomen." (Laurila 1987.)

Pentti Saaritsa muistaa, että hänen aikanaan "aina tyytyväisinä huomautettiin, jos Pohjanmaalle (päätoimittajalle, MM), toimitussihteerille tai herra toimittaja -osastolle oli huomautettu tyyliin 'mitä tällainen juttu työväenlehdessä tekee', jos oli ollut jokin vaikeatasoinen tai intellektuellin juttu." (Saaritsa 1987). Tästä syystä Saaritsa ei tehnytkaan vaikeatajuisiksi koettuja juttuja usein: "Mä olisin halunnut, että niitä olisi ollut enemmänkin. Pieni älyllisyyden vivahde siinä toimituslinjassa olis ollut ihan tyylikästä joskus." (Em.)

Tapani Suomisen mukaan myös Tässä ajassa -sivuilla toivottiin säännöllisesti lisää tavalliselle lukijalle tarkoitettuja vähän kevyempiä juttuja, kuten haastatteluja ja reportaaseja eikä niin paljon tylsiä arvosteluja. Toisaalta kesällä 1993 tehtyyn lukijakyselyyn vastanneista vain 6 prosenttia piti osaston juttuja liian korkeakulturelleina tai vaikeatajuisina. Tämä kuitenkin koskee vain vapaaehtoiseen postikyselyyn vastanneita, joista suurin osa luultavimmin oli kulttuurisivujen aktiivisia seuraajia. Demarin koko lukijakunnan reaktiosta ei ole käytettävissä kattavia tietoja.

Ässä ajassa

Piirroukset: Wilfred Hildonen

Teksti: Tapani Suominen

Kesällä 1995 pohjoismaisten kulttuuritoimittajien seminaarissa Suominen myönsi, että osastosta oli tullut "ehkä eliittipainotteisempi (mera elitbetonad) kuin hän oli ajatellut" (Nordisk...1995, 33). Toisaalta hän sanoutui irti vaatimuksesta, että kulttuurijutut pitäisi suunnata "tavalliselle lukijalle", koska käsite jo sinänsä on epämääräinen: "Ilmeisesti sillä (tavallisella lukijalla, MM) tarkoitetaan lukihäiriöistä ressurksaa, joka ei tiedä mistään mitään eikä oikeastaan halukaan tietää. Kulttuurista ei ainakaan." (Demari 31.8.1995.)

Asiaan otti kantaa myös Wilfred Hildosen kuvittama sarjakuva, jossa ironisoi tiin vaatimusta, että 'kansalle' pitäisi tarjota vain helppotajuisia ja lyhyitä kirjoituksia. Suominen näköinen toimittaja kuulee lehden johdon edustajalta, ettei tavallisia lukijoita kiinnosta, "mitä jotkut *sosiologit* ja itsensä *älymystöön* kohottaneet maailmasta kuvittelevat. Silkkää turhaa *viisastelua!!*" (Ks. kuva viereisellä sivulla.)

Johtopäätöksiä

'Tapaus Suominen' perusteella näyttää siltä, etteivät kulttuuri ja taide 1990-luvun sanomalehdessäkään ole poliittisesti arvovapaita alueita. Tässä ajassa -sivujen kohdalla kielteinen palaute ei juuri koskaan johtunut esteettisistä linjaroista, ellei tällaiseksi katsota yleistä kritiikkiä korkeakulttuurisuutta ja akateemista "viisastelua" kohtaan.

Toisaalta kulttuuriolosuhteiden kohderyhmän määrittely on jo eräänlainen ideologinen kannanotto sinänsä. Pierre Bourdieu (1980) mukaan ihanteellisin kriitikko ja kulttuuritoimittaja on se, joka itsestään selvästi tajuaa, missä tyylilajissa ja keilleyksessä lehden kuuluu kirjoittaa. Tällainen "vilpitön kriitikko" palvelee Bourdieun mukaan lehteään parhaiten juuri, koska on tietämätön "tosiasiallisesta homologiasta", joka lehden, yleisön ja kriitikon välillä aina vallitsee (vrt. myös Hurri 1993, 45-47; 260-263).

Tässä ajassa -sivujen ja Suominen kohdalla vaatimus "vilpittömydestä" ei kaikesta päätellen toteutunut. Kieltäytyminen kirjoittamasta "tavalliselle lukijalle" ja kulttuuriolosuhteiden itsenäisyyden korostaminen voidaan tulkita "tosiasiallisen homologian", siis lehden linjan ja sen – ainakin kuvittelun – työläistäustaisen lukijakunnan väheksymiseksi. Halutessa ne epäilemättä riittävät myös ideologisen ristiriidan syntymiseen. Tähän viittaa myös toimittajalle asetettu vaatimus "työnantajan kunnioittamisesta", jota ei voi pitää normaalina tavana ja nykyisen työsuhteyden käytännön mukaisena.

Ratkaisemattomaksi jää, onko ajatus keskusteleavasta kulttuurilehdestä poliittisessa uutislehdessä looginen mahdollisuus, *contradictio in adjecto*, vai voisiko se toisena ajankohtana ja suotuisammassa oloissa jopa olla mahdollinen.

Kirjallisuus:

Bourdieu, Pierre (1980)

The production of belief: contribution to an economy of symbolic goods. *Media, Culture and Society* 2(1980):2.

Hurri, Merja (1993)

Kulttuuriolosuhteet. Symboliset taistelut, sukupolvi- ja sukupolvi- ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945-80. Tampere: Acta Universitas Tampereensis Ser A, vol 389.

Kolonen, Risto (1996):

Demarin kulttuuriton irtisanominen. *Ydin* 8/1996.

Nordisk kultursamarbete - och kultur i cyberspace (1995)

TemaNord 1995:628. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd.

- Papinniemi, Jarmo (1996)
Tämän ajan loppu. Kritiikin Uutiset 4/1996.
- Tuominen, Elina (1993)
Kulttuuriosasto lippulaivana. Kritiikin Uutiset 1/1993.

Haastattelut:

- Hannula, Risto (1984)
Toimittaja, fil.kand., Suomen Sosialidemokraatin-Demarin kulttuuritoimittaja 1967-1996. Haastattelu 25.10.1984.
- Laurila, Aarne (1987)
Fil.tri., toiminnanjohtaja, Suomen Sosialidemokraatin taideosaston toimittaja 1951-62. Haastattelu 16.6.1987.
- Saaritsa, Pentti (1987)
Kirjailija, Suomen Sosialidemokraatin kulttuuritoimittaja 1965-67. Haastattelu 10.8.1987.
- Salo, Arvo (1988)
Kirjailija, Suomen Sosialidemokraatin kulttuuritoimittaja 1962-1965. Haastattelu 29.3.1988.